

ZSIGMOND ANDREA

A SZÍNHÁZ ÉS A SZAVAK 3.

Könyvön innen és túl(Matei Vişniec: *III. Richárd betiltva*)

■ Workshop, felolvasószínház, szakmai beszélgetés, könyvkiállítás, színházi rendezés, e-mailek, fordítás, rádiójáték, kötet, felolvasás, folyóiratközlés, színházi formanyelvek, könyvbemutató, doktori dolgozat, fesztivál, vendéjáték, konferencia – a közös nevező mindebben Matei Vişniec. Mert nem csak színház a színház, és nemcsak könyv a könyv; körülvésszi egy és más.

Rădăuţ, Bukarest, Párizs, Târgovişte, Arad, Beszterce, Székelyudvarhely, Szabadka, Debrecen, Tokió, Temesvár, Kolozsvár. Nicolae Scarlat, Ana Scarlat, Samuel Beckett, Sepródi Kiss Attila, Visky András, Vszevolod Mejerhold, Patkó Éva... Meg még sokkal tovább.

Mindenki köré hálók fonódnak, csomók események, személyek, időintervallumok. Nézhetjük a hálókat innen vagy onnan, más-más rétegeik látszanak. A Vişniec-háló fenti (és lenti) részlete a recenzens szemszögéből rajzolódott ki.

Lássuk: workshop, Beszterce? Patkó Éva rendezőhallgató korában Besztercén dolgozott két tanárral és néhány másik diákkal pár Vişniec-jeleneten, a *Paparazziból* – a vége az lett, hogy Éva beleszeretett a szerzőbe is mint szerzőbe, de főként a darabba mint darabba. (Vagy a darabba is, de főként a szerzőbe?) Fordítás? Utánanézett, megvan-e a szöveg magyarul. Nem volt. Hát elkészítette. Utána három másikat is. Meg még egyet; s még egyet. E-mailek? A szerző barátságosan kommunikált vele mindahányszor. Kötet? A Koinónia kiadta a színdarabokat. Szám szerint öt van a majdhogynem virítózöld kötetben, de a folyamat végtelen (ötvenig nyugodtan fel lehetne menni), a

hatodik darab is megjelent azóta, a *Székelyföld* áprilisi, „román” számában, s a fordító a *Helikonnak* is hasonlókat jósol. Színházi rendezés? A sors íróniája, hogy miután a *Paparazzit* lefordította magyarra, Éva azt mégis románul rendezte meg, Târgoviştén. Az előadásra egyszer csak eljött a szerző is, Franciaországból, volt körülötte csinnadratta, vagyis konferencia meg könyvkiállítás a színház előcsarnokában – impozáns a román nyelvű könyvei (vers, regény, de főként színdarab) mennyisége! S a francia nyelvűeket még nem is mondtuk. Úgyhogy ezek vannak; ja, s még a rádiójáték, amit a kolozsvári rádióban vettek fel, székelyföldi színház, amit a *III. Richárd betiltva* című darabból rendezett szintén Patkó Éva, és ami könyvbemutatóval meg a szerzővel való beszélgetéssel volt egy csokorban... ami után kocsmázás következett az íróval, és ott megint a barátságos, őszinte arcát láthattuk, mint korábban a nyilvános beszélgetésen, számunkra talán szokatlanul is. Nem volt elég merev, elég hatalmi az a beszéd.

Miért is sorolom mindezt? Mert egy könyvhöz sohasem egyből jutunk el, szerzők és olvasók, hanem kis állomásokon át, és ha ezt tudjuk, talán jobban odafigyelünk az állomásépületekre. Hogy jól érezze magát bennük az utazó.

Én mint utazó az egyik Deszka fesztiválon kerültem először „szembe” Vişnieckel. Szakmai beszélgetés volt ott (Debrecenben) a szerzőről, Scarlat Anna és Visky András vezetésével. Scarlat Anna elmondta, hogy az ő férje sokszor rendezte a Rădăuţi-on, az

ukrán határ közelében született és Bukarestben tanult férfi darabjait, gyakorlatilag család barátok voltak. Az utolsót is, '87-ben, amit betiltottak, és aminek hatására Vişniec kint maradt Franciaországban, hogy anyanyelvet váltva – és nem csak ezért – egy második Ionescóként tekinthessünk rá. Scarlet Anna elkezdte magyarra fordítani a darabjait, kötetet is szerkeszt a darabjaiból, egy ideje, de azt még nem láttuk... – Vannak még magyar kötetei Vişniecnek, a Google és a *Korunk* szerint legalábbis: „Matei Vişniec Párizsban élő román írónak három kötete jelent meg (*Lavinában harsonával*, 1992, *Fordulatra várva*, 1997 és *Vendégfogadó*, 2004), mindhármát Szlafkay Attila fordította, és Vácott adták ki”, de élő ember azokat még nem látta – mitől szerethetőek az ironikus túlzások?... –, vagy legalábbis nehéz kideríteni róluk bármit is.

No, azon a Deszka fesztiválon diákok felolvasták Vişniecnek *Az utolsó Godot* című jelenetét. Izgalmasan hatott a realizmusból kievickélni nem bíró közegben (közegben? pocsolyában) azt látni, hogy Godot, aki a *Godot-ra* várásban nem jelenik meg, és Beckett, aki a *Godot-ra* várásban szintén nem jelenik meg, ezúttal, Vişniec megjelenítésében megjelenik, mit megjelenik, szomorog, mégpedig a színház halálán, már amikor a civakodástól jut erre ideje. Helyesbítek: Vişniec, valamint két középiskolás megjelenítésében – mert a debreceni színház régóta nyitott feléjük, plakátjait is művészeti iskolások tervezik... (Ezt csak úgy, szintén nem mellékesen sorolom.)

Attól kezdve már vártam a Vişnieckel való találkozást, mármint virtuálisan, meg is kerestem *Az utolsó Godot*-t, amit Seprődi Kiss Attila fordított a *Látónak* (Google), be is vittem a diákjaimhoz órára, lelkesített is bennünket, ahogy kell. Ahogy az elmúlt évekbeli előadásai is: a *Lovak az ablakban* Aradon, amit Tapasztó Ernő fordított és rendezett (lám, fordításra is elszánt rendezőink vannak, bizonyára elszántak vagyunk mi magunk is), vagy az *És a csellóval mi legyen?*, amit Zakariás Zalán rendezett Székelyudvarhelyen (a fordítója nem fontos, legalábbis a honlap, illetve a színlap

szert). Habár – habár ez utóbbinál kiütközött pár nem lelkesítő tényező is.

Az abszurdba hajló darabok ugyanis addig viccesek, amíg rá nem jövünk, mi bennük a csavar, azután már leginkább csak unalmasak. Mert a csavarok elfogynak, s a darabnak még nincs vége. Ez megtörténik a kötetben is párszor, pl. a *Kenyérrrel a zsebben* c. darabbal, ami szintén egy Godot-átírás, legalábbis a két szereplő erősen hajaz Vladimírré és Estragonra. Ugyanezt érezzük a *Paparazzinál*, azzal súlyosbítva, hogy már a cím közhelyesnek tűnik. Patkó Éva a román rendezésében vissza tudta ezt fogni az előadás elején, be tudott tenni még pár csavart, de a lassan kibontakozó világvége-téma már jogosan hozza ki belőlünk az ásitást, hiába, hogy épp ezért akar megróni bennünket az előadás. Több kakaót, több rockkoncertet bele! A *Madox: három éjszaka*, a kötet másik darabja szintén kiszámíthatóvá válik, a *III. Richárd betiltva* és a *Vándor az esőben* szintén (ez utóbbi a kedvencem! még ha a fordító szerint színpadszerűtlenül lírai is, még ha igaza van is).

A Vişniec-darabokról eddig tehát elmondtuk, hogy elrugaszkodottak, szerencsére, illetve hogy elvontságuk néha sematizmusba csúszik át, sajnos. De egy erőskező rendező meg elszánt társulat a vişnieci didaxist talán kordában tudja tartani. Megéri birkózni vele, hiszen nyereség van kilátásban: 1. örülség, vagyis éles váltások, meglepetések sziporkái; 2. a pszichológizálástutba dobva stilizált, friss játékmódokat tudunk felmutatni, amit a román közegben élők megértenek majd, és tapsikolnak hozzá, Magyarországon viszont pislogni fognak és kioktatni minket. De hát ezzel együtt tudunk élni. Nemdebár.

A játék elrajzoltsága érdekes ajándék a szövegtől. Azt szoktuk mondani, a dráma a színházat visszahúzza, magának kér teret, a rögzös valóság talajához tapaszt bennünket, szárnyalást csak így enged, a talaj mentén. Hát sutba a szöveggel! Na, az abszurdnál ez nincs így, a vizuális hatások, a hangzás dimenziója, a játékoság ez esetben kibontakozhat. Csak a nemes egyszerűséget kerüljük, lehetőleg.

A drámát vissza kellene szorítani a felolvasósínház keretébe. Ott nagyszerűen megmutatkoznak a helyzetek, a karakterek, a motívációk, kihozható a szöveg humora. Nagyszerű hatásokat lehet vele elérni. De a szövegnek az előadást békén kellene már hagynia. A színház hadd csatangoljon mindenfelé, póráz

nélkül. Hadd burjánozzanak a szavak helyett/körül az egyebek. Virágozzanak, bocsánat. (Ezzel a szóval meggyőzőbb?)

Hosszú póráz: ehhez érdemes román drámákat olvasni. Nemcsak Vişniecet: a Koinónia *Stop the tempo* címmel korábban is adott már ki romándráma-kötetet. Olvasták?

TÜKÖR ÁLTAL HOMÁLYOSAN?! Gondolatok a Napvilág Kiadó 20 év után című sorozatának könyveiről

■ Egy könyv külalakjának és nyomdai kivitelezésének dicsérete meglehetősen rendhagyó kezdetnek tűnhet a szakmai recenzió műfajában, azonban ebben az esetben ez több mint elfogadható. A Napvilág Kiadó 20 év után című sorozata szakkönyv vonatkozásában szokatlan minőségű kivitelezéssel, borító- és papírminőséggel, elegáns arculattal és tördeléssel rukkolt elő, amely élménnyé teszi a sorozat könyveinek mind olvasását, mind pedig tapintását vagy könyvespolcon való tárolását. Fellapozva a könyveket pedig a magyar rendszerváltás változatos képe tárul elénk, az, ahogy a felkért történészek, közgazdászok, szociológusok, szociálpszichológusok, a Politikatörténeti Intézet munkatársai látják az elmúlt húsz évet.

Földes György, a sorozat szerkesztője a fülszövegben arra hívja fel a figyelmet, hogy a tizennégy könyvből álló sorozat tükröt állít az olvasó elé, hiszen kritikailag szeretné megvizsgálni a közelmúlt történéseit, egyben támpontokat adva az olvasónak a megértésre és a „reális nemzeti önismeret létrejöttére”. Ugyanakkor nem célja a felelősök, „úgynevezett árulók” keresése, az „elveszett illúziók” siratása, hiszen ez a mindennapi politikai diskurzus fősodrába helyezné őket. Emellett nem titkolt szándék a változtatás – egy új típusú gazdasági, szellemi, politikai helyzetértelmezés meghonosítása –, amely támpontokat nyújthat Magyarországnak a társadalom és gazdaság szféráit és emberközi kapcsolatait átfogó válságból való kilábalásra is.

A könyvsorozat szerzői tehát az elmúlt évek politikai diskurzusára jellemző válságcentrikusságból kiindulva, a rendszerváltást is újraértelmezve, néhol saját szakterületük kereteit feszegetve próbálnak választ találni arra, hogy melyek azok a strukturális hibák és tévutak, amelyek korrigálásával továbbléphet és fejlődhet a magyar társadalom. Az általam olvasott tíz könyv¹ színes és átfogó képet tár elénk a magyar rendszerváltásról, mondanivalójuk minden vetületét szinte lehetetlen egy tanulmány keretein belül összefoglalni. Ennek ellenére kitérni látszik pár olyan gondolati csomópont, amely támpontot nyújthat egy ilyen típusú átfogó bemutatató elkészítéséhez.

A neoliberalizmus alkonya

■ A gazdaságpolitikával és a gazdasági szféra átalakulásával foglalkozó szerzők (Andor László, Ferge Zsuzsa, Héthy Lajos, Laki László és Ripp Zoltán) a rendszerváltás domináns gazdasági ideológiájának, de a jelenleg tapasztalt problémák egyik fő forrásának is a neoliberalizmust látták, amely a kilencvenes évek elején az egyetlen potenciálisan választható útként jelent meg a frissen demokratizálódó kelet-közép-európai államok és az ezt támogató nyugati politikai körök diskurzusában. Ez röviden – az államnak a gazdaságból való visszaszorítása mellett – a magántulajdon gyors visszaállítását és a szabad, önmagát szabályozó piac megerősítését jelentette. Továbbá gyors szakítást